

Rylands Satıraltı Kuran Tercümesi ile Kırgız ve Türkiye Türkçesi Kuran Tercümelerindeki Söz Varlığı ve Tercüme Yöntemi

Ceyhun Vedat UYGUR¹

Öz

Bu çalışmada, ilk satıraltı Kuran tercümeleeri arasında kabul edilen ve Çağataycadan daha önceki bir döneme ait olup Doğu Türkçesi özellikleri gösteren Rylands nüshası ile günümüz Türkiye Türkçesi ve Kırgız Türkçesiyle yayımlanan Kuran tercümelerindeki kelimeler ve terimler karşılaştırılmaktadır. Söz varlığı bakımından Kuran'ın satıraltı tercümesi (Rylands nüshası), gerek Uygur Türkçesi metinleri gerekse Kutadgu Bilig ve Divanu Lügati't-Türk'le pek çok ortak kelime içermektedir. Bu kelimelerin birçoğu, elbette diğer Türk lehçeleriyle de (Kıpçak, Oğuz gibi) ortaklaşabilmektedir. Bu bakımdan söz varlığı karşılaştırmasına Türkiye Türkçesi de dâhil edilmiştir. Böylelikle bir görüşe göre 14 veya 15. yüzyıl, başka bir görüşe göre daha önceki bir yüzyılda yazılan Kuran tercümesinden değişerek veya aynı kalarak günümüze dek ulaşan ifadeler ve kelimeler tespit edilmiştir. Daha sonra bu söz varlığının alındığı dil ve anlamları ortaya konulmuş, Türkçenin dinî anlam ve kavramları hangi kelime, terim ve ifadelerle karşıladıkları (kavram alanı oluşturularak) tahlil edilmiştir. Çalışmanın sonunda istatistiklere de yer verilmiştir. Korpus üzerinden çeviri yöntemine dair tespitler de çalışmamızda bulunmaktadır. Buna göre dinî terim ve kelimelerde Türkçenin kullanım oranı ve bilinci, azımsanmayacak ölçüdedir.

Anahtar Kelimeler: Kuran, Tercüme, Kırgızca Kuran, Satıraltı Kuran, Satıraltı Tercüme

To The Qur'an Glossary Translation in Inter-Linear Translation By Rylands and in Kyrgyz And Turkish Translations

Abstract

This paper compares the translation of words and concepts of Qur'an in Rylands version, which is considered as one of the earliest interlinear translations of Qur'an, representing the features of Eastern Turkish that existed earlier than Chagatay period and in Qur'an translations published in contemporary Turkish and Kyrgyz. In terms of glossary, the interlinear translation of the Qur'an (Rylands version) contains many common words that can be frequently noticed in Uyghur texts as well as in "Kutadgu Bilig" and "Divanu Lügati't-Türk." Many of these words, correspondingly, can also be shared with other Turkic dialects (such as Kypchak, Oguz). This list of glossary comparison also includes Turkish, respectively. Thus, it will be determined whether the phrases and words that have survived up today have undergone some changes due to the translation of Qur'an that was written in the 14th or 15th century, according to one point of view, or due to another translation that had been written in an even earlier period, according to another point of view, or remained the same. Later, structures and meanings of the glossary will be discussed in brief, and the correspondence of Turkish religious meanings and concepts to the words, concepts, and phrases (by creating a conceptual field) will be analyzed. Statistics will also be included at the end of the study. Findings about the translation methods through using the corpus will also be included in our study.

Key Words: Qur'an, Translation, Kyrgyz translation of Qur'an, Interlinear Qur'an, Interlinear translation

Atf İçin / Please Cite As:

Uygur, C. V. (2022). Rylands satıraltı Kuran tercümesi ile Kırgız ve Türkiye Türkçesi Kuran tercümelerindeki söz varlığı ve tercüme yöntemi. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(4), 1321-1338.

Geliş Tarihi / Received Date: 07.02.2022

Kabul Tarihi / Accepted Date: 07.05.2022

¹ Prof. Dr. - Pamukkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, vuygur@hotmail.com

 ORCID: 0000-0003-4239-803X

Giriş

Satıraltı Kuran tercümeleri üzerine yapılan geniş çaplı karşılaştırmalı çalışmalar, esasında çok fazla sayılmaz. Bu vasıfta yapılan çalışmalar içinde 2012 yılında Erol Topal tarafından yapılan *Karahanlı Türkçesi Kur'an Tercümesi ile Yeni Uygur Türkçesi Kur'an Tercümesinde Dinî Söz Varlığı -Karşılaştırmalı İnceleme* ile İsmail Sökmen tarafından 2016 yılında tamamlanmış olan *Satıraltı Türkçe Kuran Tercümelerinin Karşılaştırmalı Söz Varlığı* adını taşıyan iki doktora tezi önemlidir. Her iki tez de Gazi Üniversitesi bünyesinde yaptırılmıştır.

Sökmen'in çalışması, tematik karşılaştırmadan ziyade fiillerin karşılaştırılması esasına dayanmaktadır. Sökmen, bunu:

“Bu tez çalışmasında, kaynak metnin kök seslerine göre bir araya getirilmiş olan söz varlığı madde başı yapılarak kaynak metin merkezli bir çalışma yürütülmüştür. Kaynak metindeki fiillere verilen karşılıkların isimlere verilen karşılıklar üzerindeki kuvvetli tesiri görülerek çalışma fiiller ile sınırlandırılmış, fiillerden oluşan yaklaşık 20 bin kelimelik söz varlığının tamamı incelenmiş ve bunlara hedef metinlerde verilen karşılıklar bulunarak analiz edilmiştir.” şeklinde ifade etmektedir (Sökmen, 2016, s. iv). Sökmen, kaynak metinle üç satıraltı Kuran tercümesi nüshasındaki (TIEM 73, Hekimoğlu ve TIEM 40 nüshaları) fiilleri karşılaştırmıştır.

Topal ise Türkçe Kuran ile Uygurca Kuran'ı karşılaştırmıştır. Topal, yukarıda belirtilen çalışmasının Ön Söz'ünde:

“İnceleme” iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, dinî terimler konularına göre sınıflandırılarak, alt başlıklar hâlinde tematik olarak incelenmiştir. İkinci bölümde, Elmalılı Muhammet Hamdi Yazır'ın, Kur'an-ı Kerim ve Satır Arası Meali adlı tercümesinden dinî terimler tespit edilip Latin alfabesine göre sıralanmış Arapçaları, Karahanlıca ve Uygurca karşılıkları âyet âyet verilmiştir. Söz varlığı bakımından her iki tercümede geçen dinî terimler üzerinde durulmuştur.” demektedir (Topal, 2012, s. i-ii). Yani çalışmada dinî terimler bağlamında tematik inceleme ve sınıflandırma ağır basmaktadır.

Bu çalışmaların dışında kalan Kuran çevirileriyle ilgili çalışmalar, daha çok metin ortaya koyma veya aktarma, nüsha tavsifi, çeşitli metinlerin geniş çaplı olmayan kelime ve cümle karşılaştırmaları, kelime yapıları şeklindedir. Bunları burada zikretmeyi gereksiz buluyoruz. Zaten Kuran çevirileriyle ilgili bibliyografya çalışmalarının yapılmış olduğu da malumdur. Kaynakçamızda, söz konusu çalışmaların bir kısmı gösterilmiştir.

Yöntem

Türk dilinin tarihî gelişimini takip etme ve incelemede, eski Kuran tercümelerinin önemi büyüktür. Kuran tercümelerinden maksat, Kuran'ın kelimesi kelimesine (inter-lineare) yapılan çevirilerdir.

Bu çalışmanın temel amacı, XI / XIV. yüzyıllar arasında yazıldığı tahmin edilen Kuran tercümesinin (Rylands) bugünkü Kırgız ve Türkiye Türkçesine tercüme edilen Kuran ile leksik bakımdan karşılaştırıldığında ortaya çıkacak olan farklılıkları ve benzerlikleri belirlemektir.

Çalışmamız Rylands nüshasının Aysu Ata tarafından hazırlanan (2004) ve TDK tarafından yayımlanan *Türkçe İlk Kur'an Tercümesi (Rylands Nüshası) Karahanlı Türkçesi (Giriş-Metin-Notlar-Dizin)* adlı esere dayanmaktadır. Önce söz konusu çalışmanın Dizin'i kısmen taranmış (A-K arası, K dâhil değil); sonra söz konusu harflerle başlayan kelimelerin (yayımlanmış ya da internet ortamında paylaşılan Kuran metinleri kullanılarak) Kırgız ve Türkiye Türkçesindeki karşılıkları tespit edilmiştir. Daha sonra bu kelimelerin alındığı diller belirlenmiştir. Böylece Karahanlı Türkçesi Kuran dilinden günümüz Kırgız ve Türkiye Türkçesi Kuran metinlerine gelinceye kadarki değişimler ya da değişmezlikler, korpus dâhilinde istatistiksel olarak ortaya konmaya çalışılmıştır. Faydalanılan Kuran metinlerinde mütercim tercih ettiği kelimelerin yanına, eş anlamlı olup da mütercim tarafından tercih edilmesi mümkünken tercih edilmeyen kelimeler de parantez içinde yazılmaya çalışılmıştır. Böylece, çeviride tercih edilen kelimelerin alındığı dile ait istatistiksel verilerin değişebileceği hususu da dikkatlere sunulmaya çalışılmıştır. Son olarak da incelediğimiz korpus dâhilinde bulunan dinî kelime ve terimler sınıflandırılmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmaya, karşılaştırılan kelimelerden A maddesine girenler (kısmen), ayet örnekleriyle birlikte alınmıştır. Diğerleri ise (cümle örnekleriyle birlikte tespit edilmesine rağmen) çalışmanın hacmini artıracığı için çalışmaya dâhil edilmemiştir.

Evren

Çalışmamız Satırlı Kuran tercümelerinin en eskilerinden kabul edilen Rylands nüshasının Aysu Ata tarafından hazırlanan ve TDK tarafından yayımlanan *Türkçe İlk Kur'an Tercümesi (Rylands Nüshası) Karahanlı Türkçesi (Giriş-Metin-Notlar-Dizin)* adlı esere dayanmaktadır. Çalışmanın evreni, söz konusu çalışmanın Dizin'inin A-K arasını (K dâhil değil) içermektedir. Söz konusu harflerin kapsamına giren kelimelerin, söz varlığının kökenleri ve tercüme yöntemi hakkında yeterli fikri verebileceği düşünülmüş, bu sebeple sınırlamaya gidilmiştir.

Bulgular ve İnceleme

1. Çalışmamız, yukarıda belirtildiği gibi kaynak metinde (Rylands nüshası Tercümesi) kullanılan kelimelerin bir kısmını (sadece A, B, C, Ç, D, E, F, G, H, I, İ harfleriyle başlayan) içine almaktadır, yani kelimeler sınırlandırılmıştır. Bu bağlamda aşağıdaki *Kelimeler ve Karşılaştırma* bölümünde yer alan kelimelerin sayıları, lehçelere göre şöyledir (Yukarıda verilen harfleri kapsayan ve maddebaşı yapılan her kelime sayılmıştır. Bunun yanında, aynı kelime olsa da anlamları farklı çevrilmiş olan kelimeler de sayıya dâhil edilmiştir). Buna göre:

Karahanlı Türkçesi Kuran çevirisinde toplam 937

Kırgız Türkçesi Kuran çevirisinde toplam 906

Türkiye Türkçesi Kuran çevirisinde toplam 917

Sayılar arasındaki farklar, Karahanlı Türkçesi Kuran çevirisindeki her kelimenin, Kırgız veya Türkiye Türkçesi Kuran çevirilerinde birebir karşılığının verilmemişinden kaynaklanmaktadır. Yani buralarda kelime (motamot, sözmö-söz, lafzi) çevirisi değil, anlam çevirisi diyebileceğimiz çeviri yapılmıştır.

2. Rylands nüshasından günümüz Kırgız ve Türkiye Türkçelerine ulaşan çizgide kelimelerin köken (dil) olarak durumu şu şekilde tespit edilmiştir [Arapça: (Ar.), Farsça: (Far.), Türkçe / Kırgızca: (T.)]:

Tablo 1. Kelimelerin Köken İstatistikleri

	Türkçe	Arapça- Türkçe / Türkçe- Arapça	Farsça- Türkçe / Türkçe- Farsça	Arapça	Farsça	Arapça- Farsça / Farsça- Arapça	Arapça- Farsça- Türkçe
Karahanlı Türkçesi Kuran Metni	619 (% 66.06)	71+7=78 (% 8.32)	48+4=52 (% 5.55)	107 (% 11.42)	74 (% 7.9)	-	-
Kırgız Türkçesi Kuran Metni	589 (% 65.01)	93+17=110 (% 12.14)	39+7=46 (% 5.08)	110 (%12.14)	39 (% 4.3)	5+1=6 (% 0.66)	5 (% 0.55)
Türkiye Türkçesi Kuran Metni	505 (% 55.07)	147+18=165 (% 17.99)	22+6=28 (% 3.05)	175 (% 19.08)	31 (% 3.38)	6 (% 0.65)	4 (% 0.44)

Bunların dışında Karahanlı Türkçesi Kuran çevirinde 2 Soğdça (*ajun, Burhan*), 1 Soğdça-Türkçe (*ajunluk*), 4 Türkçe-Çince (sadece Çince *kuñquy* kelimesiyle); Kırgız Türkçesi Kuran çevirisinde 1 İngilizce (*şombu*); Türkiye Türkçesi Kuran çevirisinde ise 2 Rumca (*sınır, demet*) bir (1) adet Fransızca (*ülmatom*) kelime tespit edilmiştir.

3. Kelimeler, kısmen konularına göre sınıflandırılmıştır.

İncelemenin bu kısmında Karahanlı Kuran metninde geçen 937 kelimeyi konularına göre ana hatlarıyla sınıflandırmaya çalıştık. Bundaki amacımız, ana hatlarıyla bazı dinî terim ve kelimelerin kullanımlarının durumunu görmek, o günden bugüne değişip değişmediği hususunu gözlemlemek ve Türkçe kullanımlar (tercihler) açısından sonuçlarını görebilmektir:

3.1. Allah'ın İsimleri (Esmâ-yı Hüsnâ)

Karahanlı Kuran tercümesinde (korpus dâhilinde) Allah'ın isimleri *Allâh* "Allah" 40:35, *İğitgen* "Rab", 5:24, *İdi* "Rab, Tanrı, İlah", 7:187, *ilâh* "İlah, Rabb", 40:65 şeklinde geçmektedir. Bu kelimeler Kırgız ve Türkiye Türkçesinde sırasıyla *Allah*, 40:35 *Allah*; *Ege*, 5:24 *Rab*; *Ege*, 7:187 *Allah*; *Kuday*, *Ege*, 40:65 *Tanrı*, *Rab*, *Allah* şeklinde verilmiştir. Yani Karahanlı Türkçesinde *İğitgen*, *İdi*; Kırgız Türkçesinde *Ege* (< *İdi*), Türkiye Türkçesinde de *Tanrı* kelimeleri, Türkçe kökenli olarak dikkat çekmektedir.

Merhametli, Ra'uf olan Allah karşılığında Karahanlı Türkçesi Kuran çevirisinde *Bağırsağ* (T.) "şefkatli, esma-yı hüsnadan: Raûf", 16:47; Kırgız Türkçesi Kuran çevirisinde *Meerimdüü*, *Booruker* (T.Far.), Türkiye Türkçesi Kuran çevirisinde ise *Merhametli* (Ar.T.), *Esirgeyici* (T.) kelimeleri kullanılmıştır.

Rahman olan Allah karşılığında Rylands çevirisinde *Bahşışlığ* (Far.T.) “rahmet eden” kelimesi kullanılmıştır. (Kırgız T. *Meerimdiüü*, Türkiye T. *Rahman*, rahmet eden).

Tanrı karşılığında Karahanlı Türkçesi Kuran çevirisinde *Bâr* (Far.) “Tanrı”, 8:32 [Kırgız T. *Ege* (T.), Türkiye T. *Allah* (Ar.)] kaydı mevcuttur.

Allah’ın *Habîr* sıfatı karşılığında Rylands çevirisinde Türkçe *Bilgen* “her şeyi bilen, esma-yı hüsnadan: Habîr, Alîm”, 34:1 vd. kullanılmıştır. (Kırgız T. *Kabardar* (Ar.Far.); Türkiye T. *Haberdar*)

Tek Allah, *Vâhid* karşılığında Karahanlı Türkçesi Kuran çevirisinde *bir Tanrı* (T.) “tek Allah”, 37:35; Kırgız Türkçesinde “*bir gana Kuday*” bar, (Allah’tan başka *Kuday* çok), Türkiye Türkçesinde de *tek Allah, bir Allah...* (T.Ar.) tercih edilmiştir.

Allah’ın *Ķabbâr* sıfatı için Karahanlı Türkçesi Kuran çevirisinde *boynağı boynun sığan* (T.) “esma-yı hüsnadan: Kahhâr”, 40:16; Kırgız Türkçesinde *Kaarduu Allah* (Ar.T.), Türkiye Türkçesinde “*Kabbâr* (Ar.), her şeyi kudret ve hâkimiyeti altında tutan Allah” kullanımı müşahede edilmiştir.

Esmâ-yı hüsnadan *Hakîm* için Karahanlı Türkçesi Kuran çevirisinde yine *Hakîm*; Kırgız Türkçesinde *Daanışman*, Türkiye Türkçesinde *hüküm ve hikmet sahibi*, (Ar.T.) *Hakîm* şeklinde karşılık verilmiştir. Rylands çevirisinin bir başka yerinde ise *Hakîm* için Türkçe birleşik isim yapısında *bütün işlig* (T.), 34:1 kaydı vardır.

3.2. Din, İslam

Din kelimesi için Karahanlı Kuran tercümesinde *dîn* “din”, 9:33 şeklinde geçmektedir. Bu kelimeler Kırgız ve Türkiye Türkçelerinde de *din* şeklindedir.

İslam kelimesi, Karahanlı Kuran tercümesinde değiştirilmeden *İslâm* “İslâm, Müslümanlık”, 5:3 biçimiyle kullanılmıştır. Bu kelimeler Kırgız ve Türkiye Türkçelerinde de *İslam*, Müslümanlık şekillerindedir.

3.3. İslam’ın Şartları

Müslüman olmanın şartları, şahadet kelimesini dilden söyleyip gönülden tasdik etmek, namaz kılmak, oruç tutmak, zekât vermek ve hacca gitmektir. Bunlar, şartları tutan erkek ve kadın Müslümanlar için farzdır.

İslam dininde dinen yapılması şart olan yani farz olan şeyler, *farz*, *farîza* kelimeleri ile ifade edilir. Karahanlı Kuran tercümesinde *farîza* “farz, dinen yapılması şart olan”, 4:103, *farîza kııl- 1* “farz kılmak”, 33:50, *farîza kııl- 2* “meşru kılmak, takdir etmek”, 33:38 kullanımları göze çarpmaktadır. Bu kelimeler Kırgız ve Türkiye Türkçelerinde sırasıyla *belgilengen ubakattarga dayındalğan*, (*parz*), 4:103 *farz*, *dinen yapılması şart olan*, *farîza*; *parz kuluu*, 33:50 farz kılmak, 33:38 takdir etmek şeklinde verilmiştir. Ayrıca *farz* için *buyrulmuş* (T.) “farz”, 4:24; Kırgız Türkçesinde *buyruk* (T.); Türkiye Türkçesinde *emir* (Ar.) [buyruk da kullanılabilir.] şekillerine de rastlamaktayız.

Beş vakit namaz için Karahanlı Türkçesi Kuran metninde *bês namâz* (T.) “beş vakit namaz”, 19:76 ifadesi geçer.

Namazını kılan için Karahanlı Türkçesi Kuran çevirisinde *adaķım turĶan* (T.) “namaz kılan” 39:9 denir. Bunun karşılığı Kırgız Türkçesinde *namaz okuĶan* (Far.T.), Türkiye Türkçesinde ise *namaz kılan* (Far.T.)dır.

Namazı tam erkânı ile yerine getirme işi için Karahanlı Kuran tercümesinde *adaķım kııl-* “namazı tam erkânı ile yerine getirmek” 7:170 şeklinde geçmektedir. Bu kelimeler Kırgız ve Türkiye Türkçelerinde sırasıyla *namazdı toluk atkaruu*, 7:170 *namazı tam erkânı ile yerine getirmek* şeklinde verilmiştir.

Hacca giden için üç lehçede de aynı kelime kullanılmıştır: Karahanlı Kuran tercümesinde *hâcî* (Ar. < hâcc) “hacı, hacca giden”, 9:19; Kırgızca Kuran çevirinde *acı* (Ar.), 9:19, Türkçe Kuran çevirinde de *hacı* (Ar.).

3.4. İman, İmanın Şartları

İmanın şartlarından olan Allah'a, kitaplarına, peygamberlerine, meleklerine, ahiret gününe ve öldükten sonra dirilmeye inanmakla ilgili olarak 937 kelime içinde geçen kelimeler ve bunların Kırgız ve Türkiye Türkçesindeki karşılıkları şunlardır:

İman kelimesi için Karahanlı Kuran tercümesinde *imân* "iman", 4:25, ve Türkçe *bitmek* (*büt-* / *bit-* "inanmak") "iman", 8:2 geçmektedir. Bu kelimeler Kırgız ve Türkiye Türkçelerinde değişmemiştir: *ıyman*, 4:25 ve *iman*.

Kuran-ı Kerim'i kasteden "kitap" (bazen de Tevrat için) kelimesi, Karahanlı çeviride *bitig*'dir (T.), 7:169. Kelime, Kırgız Türkçesinde *Kitep* (Ar.), Türkiye Türkçesinde *Kıtap* şeklinde karşılanmıştır.

İncil için farklı bir karşılık yoktur; her üç lehçede de *İncil* şeklinde karşılanmıştır: *İncil* (Ar.) "İncil", 5:46.

Bu arada, *Levh-i Mahfuz* için de Karahanlı Türkçesi Kuran çevirisinde *bitig* (T.) 35:11; Kırgız ve Türkiye Türkçelerinde ise sırasıyla *Kitep* (Ar.) ve *Kıtap*, *Levh-i Mahfuz* (Ar.) tercih edilmiştir.

Ahiret kelimesi için Karahanlı Kuran tercümesinde *âbiret* "ahiret, öbür dünya" 4:134 kullanılmıştır. Bu kelimenin Kırgız ve Türkiye Türkçelerinde de karşılıkları aynıdır: *akeret*, 4:134 *ahiret*.

Cebrail karşılığı olarak Karahanlı Kuran tercümesinde iki karşılık vardır: *Arıĝ cân ya'nî Cibril* "Cebrail" 16:102. Bu kelimeler Kırgız ve Türkiye Türkçelerinde sırasıyla *Cebreil* ve *Cebrail*'dir.

Melek karşılığı olarak Karahanlı Kuran tercümesinde *ferište* "melek", 15:28 geçmektedir. Bu kelimeler Kırgız ve Türkiye Türkçelerinde sırasıyla *perište*, 15:28 ve *melektir*.

Kıyametin kopacağını haber veren meleğe *İsrafil* denir. İsrail kelimesi için Karahanlı Kuran tercümesinde) aynen korunmuştur: *İsrâfil* "İsrail, kıyametin kopacağını haber verecek olan melek", 37:19. Bu kelimeler Kırgız ve Türkiye Türkçelerinde de aynıdır.

Allah yolunda savaşmaya *cibâd*, bu yolda savaşanlara ise *mücbid* denir. *Cibâd* kelimesi için Karahanlı Kuran tercümesinde bir yerde *cehd kıl* "mücadele etmek", 5:54, bir yerde de *çık- 2* "sefere çıkmak, cihada gitmek", 9:41 şeklinde geçmektedir. Bu kelimeler Kırgız ve Türkiye Türkçelerinde sırasıyla *soguška çıĝuu*, 9:41 *sefere çıkmak* ve (Allah colunda) *soguşuu ve cihad etmek* şeklindedir.

İman ve ibadetin şartlarından biri de maddi ve manevi olarak temiz olmaktır. Dinen temiz olmama hâllerden biri, cünüplüktür. *Cünüp* kelimesi için Karahanlı Kuran tercümesinde *cünüb* (Ar.) "cünüp, dinen temiz olmayan", 4:43 geçer. Bu kelimeler Kırgız ve Türkiye Türkçelerinde sırasıyla *bulĝanıç* (T.), 4:43 ve *cünüp*'tür.

Boy abdesti alma, yani cünüplükten kurtulma için Karahanlı Kuran tercümesinde *arın-* (T.) "yikanmak, boy abdesti almak" 5:6 fiili kullanılmıştır. Bu kelimeler Kırgız ve Türkiye Türkçelerinde sırasıyla *cuunu/ toluk tazalanuu* (T.), 5:6 ve *yikanmak* (T.) şeklindedir.

İddet müddeti, ya da bekleme süresi: İslâm dinine göre boşanan kadının tekrar evlenmesi için beklemesi gereken üç aylık süredir. *İddet* karşılığı, Karahanlı Kuran tercümesinde kelime, *Öidde* (Ar.) 33:49 şeklinde geçmiştir. Bu kelimeler Kırgız ve Türkiye Türkçelerinde aynı olup sırasıyla *idda*, 33:49 ve *idde*'tir.

Kıyamet kelimesi için Karahanlı Kuran tercümesinde *âzife* "kıyamet" (Ar.) 40:18 [yevme'l-âzife] kullanılmıştır. Bu kelimeler Kırgız ve Türkiye Türkçesinde sırasıyla *kıyamet* (Ar.), 40:18 ve *kıyamet*'tir.

Hesap günü için, Karahanlı Kuran tercümesinde *cezâ küni* (Ar.T.) "hesap günü", 37:20, *adırmaĝ küni* (T.) "hüküm günü" 37:21, *faşl 2* (Ar.) "karar, açığa çıkarma", 44:40, *furĝân* (Ar.) "hak ile batılı ayırt etme", 8:41 geçmektedir. Bu kelimeler Kırgız ve Türkiye Türkçelerinde sırasıyla *esep küni* (Ar.T.), 37:20 *hesap günü*, (Müslüman ile Hristiyanı) *acratuu küni* (T.), 37:21 *hüküm günü*, *yargı günü*; *acratuu küni*, 44:40 *yargı (hesap) günü*; *ber şeyin açığa çıkacağı (gün)*, *furkan küni* (caşkılık menen camandıktı ayırmalooçu küni), 8:41 *ayırım günü*, *hesap günü* şeklinde verilmiştir.

Cennet karşılığı olarak Karahanlı Kuran tercümesinde *bâstân 1* "cennet", 9:72 geçmektedir. Bu kelimeler Kırgız ve Türkiye Türkçelerinde sırasıyla *beyiş*, 9:72 ve *cennet* şeklinde verilmiştir.

Allah'ın insanlara vereceği mükâfat cennettir; cennete girmenin şartı da Allah'ın müminden hoşnut veya razı olmasıdır. *Hoşnut ol-* karşılığı olarak Karahanlı Kuran tercümesinde *hoşnûd bol-* "hoşnut olmak,

memnun olmak”, 20:84 kullanılmıştır. Bu kelimeler Kırgız ve Türkiye Türkçelerinde sırasıyla *ıraazı boluu*, 20:84; *boşnut olmak, memnun olmak*’tır.

Cehennem için kullanılan kelime *tamuğ*’dur. Cehennemdeki *gayya*’dan bahseden ifade, *ğayy atlığ tamuğ* (Ar.T.) “cehennemde bir vadi”dir 19:59. Bunun karşılığı Kırgız Türkçesi Kuran çevirisinde *tozoktun bir öröönü* (Far.T.), 19:59, Türkiye Türkçesinde ise *Gayya* (cehennemde bir vadi)dir.

Cehennem ehli için azap kaçınılmazdır. *Azap* karşılığı olarak Karahanlı Kuran tercümesinde *azâb* “azap, işkence, eziyet” 34:8 geçmektedir. Bu kelimeler Kırgız ve Türkiye Türkçelerinde değişmemiştir: *azap*.

Acı ver- karşılığı olarak Karahanlı Kuran tercümesinde *açı-* “acı vermek” 46:24, *açığ* (I) “acı veren, elem verici” 34:5, *açıt-* (II) “acıtmak, acı vermek” 43:65, *ağrıqlık* “acı veren” 61:10 kullanılmıştır. Bu kelimeler Kırgız ve Türkiye Türkçelerinde sırasıyla *azap berüü*, 46:24 *acı vermek*; *caman azap bar*, 34:5 *acı veren, elem verici*; *azabınan*, 43:65 *azâbından* şeklindedir.

Cehennemde azap görme kapsamına giren eylemler ise Karahanlı Türkçesinde *bas(i)l-* (T.) “basılmak”tır 9:35. Kırgız Türkçesinde *taş basıluu* (Far.T.), Türkiye Türkçesinde ise *dağlanmak, ateş basılmak*’tır (T.). Bir başka eylem de *is(i)til-* (T.) “ateşte kızdırılmak” olup karşılıkları Kırgız Türkçesinde *otto kızıtıluu* (T.), Türkiye Türkçesinde (*ateşte*) *kızdırılmak*’tır (T.).

İnanmayan, Allah’a ortak koşan kişi şirktedir. *Şirk* kelimesi için Karahanlı Kuran tercümesinde Türkçe birleşik fiil olan *artuq kat-* (T.) “şirk koşmak” 4:48 kullanılmıştır. Bu kelimeler Kırgız ve Türkiye Türkçelerinde sırasıyla *şerik koşuu* (Ar.T.), 4:48 ve *ortak koşmak* (T.) ya da *şirk koşmak* (Ar.T.) şeklindedir.

Dua etmek de inanç ve ibadetin bir parçasıdır. *Dua etmek*, Karahanlı Kuran tercümesinde *duŌâ kııl-* (Ar.T.) “dua etmek”, 43:49 şeklinde geçmektedir. Bu kelimeler Kırgız ve Türkiye Türkçelerinde sırasıyla *calbaruu* (T.), 43:49 ve *dua etmektir* (Ar.T.).

Ecel kavramı, Karahanlı Kuran Tercümesinde çok güzel bir birleşik kelimeyle karşılanmıştır: *atanmış öd* “ecel” 7:185; ayrıca *ecel* kelimesi de kullanılmıştır: *ecel* “ecel”, 63:11. Bu kelimeler Kırgız ve Türkiye Türkçelerinde sırasıyla *acal* (Ar.), 7:185, *ölüm maalı* (T.Ar.), 63:11 ve *ecel*’dir.

Birer dinî terim sayılabilecek olan *bikmet* için Rylands çevirisinde *bütüin söz* (T.) 33:34 ifadesi bulunmaktadır. Bunun karşılığı Kırgız Türkçesinde (Allah’ın) *daanışmandığı* (Far.T.), ve Türkiye Türkçesinde (Allah’ın) *bikmeti* (Ar.T.)’dir.

Mescit, cami karşılığında Karahanlı Türkçesinde *Ōibâdet kıılın yer* (Ar.T.) “ibadet edilen yer”, 19:11 şeklinde Türkçe kelimelerin kullanılarak oluşturulduğu bir birleşik isim kullanılmışken, Kırgız Türkçesinde *mescid* kelimesinin Kırgızcadaki şekli olan *meçit* (Ar.); Türkiye Türkçesinde ise Karahanlı Türkçesindeki kullanıma yakın olan *ibadet yeri* (Ar.T.) tercih edilmiştir.

Havari karşılığı olarak Karahanlı Kuran tercümesinde *Ōİsâ eşleri* (Ar.T.) “havariler”, 61:14 denmiştir. Bu kelimeler Kırgız ve Türkiye Türkçelerinde sırasıyla *sababa* (Ar.) ve *havariler* (Ar.T.) şeklinde verilmiştir.

Yahudi karşılığı olarak Karahanlı Kuran tercümesinde *Cubâd* “Yahudi”, 9:30 kullanılmıştır. Bu kelimeler Kırgız ve Türkiye Türkçelerinde sırasıyla *İudi*, 9:30 ve *Yahudî*’dir.

3.5. Akrabalığa Ait Kavramlar

Amca kelimesi karşılığı olarak Karahanlı Kuran tercümesinde *Ōamm* (Ar.) “amca” 33:50 kullanılmıştır. Bu kelime, Kırgız ve Türkiye Türkçelerinde sırasıyla *atañ menen bir tuungan erkek* (T.), 33:50 ve *amca* (Ar.)’dir.

Küçük erkek kardeş kelimesi için Karahanlı Kuran tercümesinde *ini* (T.) “kardeş, küçük erkek kardeş”, 12:89 geçmektedir. Bu kelime, Kırgız ve Türkiye Türkçelerinde sırasıyla *bir tuungan* (T.), 12:89 ve *küçük erkek kardeş* (T.) şeklinde karşılanmıştır.

Anne kelimesi için Karahanlı Kuran tercümesinde *ana* (T.) “ana, anne” 16:78 geçmektedir. Bu kelimeler Kırgız ve Türkiye Türkçelerinde sırasıyla *ene* (T.) ve *ana*’dır.

3.6. İnsana Ait Sıfatları Anlatan Kavramlar

İnanmış, Müslüman olmuş insanın “iyi” sıfatları vardır. Bunlar *itaatkâr olmak, mütevazı olmak* gibi hasletlerdir. İyi, itaat eden, inanmış erkek için Karahanlı Kuran tercümesinde *adağın tuğan eren* “Allah’a itaat eden erkek” 33:35; mütevazı, alçak gönüllü erkek için *baş kıodı eren* “mütevazı erkek, alçak gönüllü

adam”, 33:35, teslim olmuş erkek için *boyun bérmiş eren* “müslüman erkek”, 33:35 ifadeleri dikkat çekmektedir. Genel anlamda erkek için *er* “kişi, adam, erkek”, 8:24, *erkek* “erkek”, 16:97 ifadeleri kullanılmıştır ki hepsi de Türkçe kökenlidir. Bu kelimeler Kırgız ve Türkiye Türkçe çevirilerde sırasıyla *musulman erkekter* (Ar.T.), 33:35 *Allah’a itaat eden erkeke*; *momun erkeke* (Ar.T.), 33:35; *mü’min erkeke* (Ar.T.); *musulman erkeke*, 33:35 *müslüman erkeke* şeklindedir.

İyi, itaat eden, mütevazı ve inanmış kadın karşılığı olarak Karahanlı Kuran tercümesinde *adaķın turķan tışi* (T.) “Allah’a itaat eden kadın” 33:35, *ázád tışi* (Far.T.) “imanlı hür kadın” 4:24, *baş ķodı tışi* (T.) “mütevazı kadın”, 33:35, *bitgen ķunķuy* “iman eden kadın”, 66:5, *boyun bérmiş ķunķuy* “müslüman kadın”, 33:35, *boyun suķan... ķunķuy* “müslüman kadın”, 66:5, *ķatun* (T.) “hatun, kadın”, 33:73, *işler* (T.) “kadın” (Köktürk anıtlarında [Költigin, Doğu yüzü: 7. Satır] geķen *işilik kız oğlı* “hanım olacak kız evladın” ifadesindeki *işi* sözü ile aynı), 16:92 kelime ve ifadeleri kullanılmıştır. Bu kelimeler Kırgız ve Türkiye Türkçelerinde sırasıyla *musulman ayal*, 33:35 *Allah’a itaat eden kadın*, (*ķüñ emes ayal*), *hür kadın*; *momun ayal*, 33:35 *mü’min kadın*; *momun ayal-kız*, 66:5 *iman eden kadın*; *musulman ayal*, 33:35 *müslüman kadın*; *musulman ayal-kız*, 66:5 *müslüman kadın*; *ayal*, 33:73 *hatun, kadın*; *ayal*, 16:92 *kadın* şeklinde verilmiştir.

Adalet ve adaletli olmak karşılığı olarak Karahanlı Kuran tercümesinde *Óadl* (Ar.) “adalet” *Óadl (idisi)*, 65:2, *Óadl ķal-* (Ar.T.) “adaletli olmak” 4:135 kullanılmıştır. Bu kelimeler Kırgız ve Türkiye Türkçelerinde sırasıyla *adilettü* (Ar.), 65:2 *ádil* (Ar.) (adalet sahibi); *ķahs, ķübö boluu*, 4:135 *adaletli olmak* şeklinde verilmiştir.

Karahanlı Kuran tercümesinde bilgili veya bilgisiz olmakla ilgili sıfatlar ve iki lehçedeki karşılıkları şu şekildedir: *bilge* (T.) “bilge, âlim”, 5:44, *aalim* (Ar.), 5:44, *âlim*; *bilgisiz* (T.) “cahil”, 12:89, *bilbestik* (T.), 12:89 *cabil*; *bilgisizlik* (T.) “cahillik, bilgisizlik”, 48:26, *ķarangalık* (T.), 48:26 *cabillik*; *boynağu 1* (T.) “zorba, cebredici, isyankâr”, 19:32, *ķekireygen* (T.), 19:32 *ķorba* (Far.); *boynağu 2* “kibirli”, 40:27, *tekeber*, 40:27 *ķibirli*; *câbil* (Ar.) / *bilgisiz* “cahil”, 7:199, *naadan*, 7:199 *cabil*.

Fasık sıfatı, Karahanlı Kuran tercümesinde *bulķanuķ* (T.) “fasık, sorun çıkarıcı”, 49:6 şekliyle mevcuttur. Bu kelime Kırgız Türkçesinde *buzıķuu* (T.), Türkiye Türkçesinde ise *fasık* (Ar.) ile karşılanmıştır.

4. Karahanlı Türkçesi, Kırgız Türkçesi ve Türkiye Türkçesi Kuran tercümelerinde, tercümeyle ilgili tespitler:

Her üç lehçede tercümeyle ilgili yapılan tespitler şunlardır:

4.1. Karahanlı Türkçesi Kuran tercümesi (Rylands nüshası), temelde kelime kelime tercüme yöntemiyle, başka bir ifadeyle satırlatı (lafzi) yöntemle yapılmıştır. Fakat az da olsa bu yöntemle uyulmadığı görölmüş, bazı ayetlerde anlam çevirisi yapıldığı müşahede edilmiştir:

Karahanlı Türkçesinde *belgüliğ ķal-* (T.) 2 “ortaya koymak, açıklamak, tavsiye etmek, meşru kılmak, farz kılmak”, 66:2 vd., Kırgız Türkçesinde ise “*buıuruu* (T.) “Алла силердин берип койгон ант-убадаңарды бузууга *buıpam...*” 66:2”²

Karahanlı Türkçesinde *binâ* (Ar.) “bina, eser”, 40:21, Kırgız Türkçesinde ise “*iş* (T.), 40:21 ...Алар күч-кубаты бойунча жана эздөрүнүн калтырган издери жагынан артыгыраак эле...”

Karahanlı Türkçesinde “*Cebre’ıl üni* (Ar.T.) “Cebrail’in çağırısı, çığlık, haykırış, korkutucu ses”, 36:29 (Ar. *sayba*)”, Kırgız ve Türkiye Türkçesinde sırasıyla *ķatuu ün* (T.), 36:29 “Болгону бир гана *ķatuu ün* угулау, ошентип алар жалп өчтү.”, *ķorkunķ ses* (T.) “Sadece *ķorkunķ bir ses* oldu. Bir anda sönüp gitiler.”

Karahanlı Türkçesinde “*ķayř* (Ar.) “aybaşi”: *ķayř ķöpreki* (Ar.T.) “aybaşi paçavrası”, 19:23 (Ar. nesyl “unutul-”): Ey kâşki men ölsüm munda burun, bolsam *ķayř ķöpreki*, unutulmuş.”, Kırgız Türkçesinde *ķurma daragının tübü* (Far.T.), 19:23 “Ошондо анын толгоосу келип, құрма дарагынын түбүнө барды да: “Аттиң-ай! Мен мыңдан мурун өлүп, таптақыр эле унутулуп калсам кана”, – дели.”, Türkiye Türkçesinde de *ķurma ağacının dibi* (Far.T.) “Doğum sancısı onu bir ķurma ağacına yöneltti. “Keşke bundan önce ölsydim de unutulup gitmiş olsaydım!” dedi.” Şekindedir.

Karahanlı Türkçesinde *adaķın* (T.) “ayakta” 62:11 kelimesi, Kırgız Türkçesinde (üğüт-nasaatındı) *taştap cönöö*, “...сенин үгүт-насаатыңды таптап...” 62:11 şeklinde çevrilmiştir. Türkiye Türkçesinde, Rylands çevirisine yakın biçim tercih edilmiştir: *ayakta (birak-)* (T.): “(Durum böyle iken) onlar bir ticaret veya bir

² Ayetlerin Kırgızca ve Türkiye Türkçesindeki karşılıkları, Kaynakçada belirtilen internet kaynaklarından alınmıştır.

oyun eğlence gördükleri zaman hemen dağılıp ona koşular ve seni *ayakta* bıraktılar. De ki: "Allah'ın yanında bulunan, eğlence ve ticaretten daha hayırlıdır. Allah, rızık verenlerin en hayırlısıdır."

4.2. Bazı yerlerde hedef dildeki kelimenin boş bırakıldığını, yani çeviride kullanılmadığı görülmüştür (Kelimeler ve Karşılaştırma bölümüne bakınız):

Karahanlı Türkçesindeki *Óâciş* (Ar.) "aciz, güçsüz" 5:31, Kırgız Türkçesinde karşılığı olmasına rağmen (*alsız*) çeviride kullanılmamıştır.

Karahanlı Türkçesinde *bâğ* (T.) "bağ, bahçe" kelimesi, 7:137, Kırgız Türkçesinde (karşılığı *bak*) gösterilmemiştir.

Karahanlı Türkçesinde *émit*- (T.) "acele etmek" kelimesi, 9:47, Kırgız Türkçesinde (karşılığı *şaşuu*) çevrilmemiştir.

Karahanlı Türkçesinde *munça tengling* (T.) "bu kadar", 34:7 (Ar. Külle [mümezzik]), Türkiye Türkçesi çevirisinde (*bunca, bu kadar*) verilmemiştir ("...Çürüyüp ufalandıktan sonra..."). vd.

4.3. Bazı yerlerde ise ilgili kelimenin karşılığı hedef dilde olmasına rağmen onun yerine başka kelime kullanılmıştır:

Karahanlı Türkçesinde "*aya > aya urmak* (T.) "el çırpma, alkışlamak" 8:35", Kırgız Türkçesinde (*kol çabuu* şeklinde verilmesi beklenirken) *tişilüü* (T.) biçiminde 8:35: "Аларды (Алланын) үйүндөгү намаздары – ыпкыруу жана мизилүү гана..." şeklinde verilmiştir. Aynı ifade, Türkiye Türkçesinde *el çırpma* (T.) biçiminde çevrilmiştir: "Onların, Kâ'be'nin yanında duaları ıslık çalıp *el çırpma*ktan ibarettir..."

Karahanlı Türkçesinde *imi* "kardeş, küçük erkek kardeş", 12:89, Kırgız Türkçesinde karşılığı aynı olmasına rağmen *bir tuugan*, 12:89 diye verilmiştir. Ancak, Kırgız Türkçesinde "bir tuugan" denildiği zaman erkek, kız fark etmez. Burada söz konusu "küçük erkek kardeş" olduğu için Kırgız Türkçesinde de bunun karşılığı "ini" dir.

Karahanlı Türkçesinde *bedüik gızâre* "büyük kâse, çanak", 34:13, Kırgız ve Türkiye Türkçesinde sırasıyla *köl sıyaktuu tabak*, 34:13, ve *havuz gibi lenger* şekillerinde çevrilmiştir.

5. Her üç lehçede, söz yapım yolları aşağı yukarı aynıdır. Doğal olarak Karahanlı Türkçesinde, o dönemde cari olan ekler de söz yapımında kullanılmıştır. Bunları şöyle özetlemek mümkündür (Burada her ek üzerinde durmayı gereksiz görüyoruz. *Kelimeler ve Karşılaştırma* kısmında hangi kelime hangi yapıda kurulduysa görmek mümkündür):

5.1. Soyut veya somut varlıkları karşılamada *-mAK* ekinin aktif kullanıldığı göze çarpmaktadır: *artmak* (T.) "lütuf" 48:29, *bekıştirmek* (T.) "ibret, alınacak ders", 16:66, *biçmek kesmek* (T.) "hüküm, hüküm verme", 28:70, *bitmek* (T.) "iman", 8:2 vd.

5.2. Sıfat-fül eki *-Ur, -mİş, -gu* da kelime yapımında işletilmiştir: *artatur* (T.) "fesat, fitne" 5:33, *bitilmiş* (T.) "kitap", 16:44 (Ar. zubar), *buurulmuş* (T.) "farz", 4:24 (Ar. farîza), *boğuzlaşu* (T.) "kurban", 37:107 vd.

5.3. *-(l)gII* sıfat-fül ekinin yaygın kullanımı göze çarpmaktadır: *boyun suğh* (T.) 1 "Müslüman, inanan", 43:69 (Ar. müslim) vd.

5.4. İsim tamlamaları, sıfat tamlamaları, sıfat-fül grupları, edat grupları gibi gruplar, kelime teşkilinde başvurulan yollardandır: *atanmış öd* (T.) "ecel" 7:185, *baş kşodi eren* (T.) "mütevazı erkek, alçak gönüllü adam", 33:35, *bedüik yılan* (T.) "büyük yılan, ejderha", 7:107, *béste biri* (T.) "beşte biri 5/1", 8:41, *bilig bilmez kişi* (T.) "ümmî", 62:2, *barı üşe* (T.) "göz önünde", 20:39, *bir ikindi birle* (T.) "birlikte, bir arada", 58:9 (baş başa), *biri songınça biri kelgen* (T.) "ard arda birbiri ardınca gelen", 8:9, *boyun içindeki* (T.) "köle", 9:60 (Ar. fi'l-rişâb), *buldurçın eti* (T.) "bildircin, bildircin eti", 20:80 ("selvâ" karşılığı), *bulğak sınağ* (T.) "fitne", 4:91, *çalpağ iş* (T.) "utanılacak şey, utanç veren iş", 16:90 (Ar. faşşâ), *ibâdet kşlgu yer* (Ar.T.) "ibadet edilen yer", 19:11 (Ar. mihrâb), *Âsâ eşleri* (Ar.T.) "havariler", 61:14 vd.

5.4. İsimleri fülleştirmede *şal-* yardımcı fiili sıklıkla kullanılmaktadır. Bunun yanında *bol-, ur-* (*âsânlık ur*), *er-* (*berâber er-* (Far.T.) "aynı olmak, farklı bulunmamak", 7:193), *tur-* (*berk tur-/ üstüvâr tur-* (T.) "sebat etmek", 8:45), *yandur-* (*cevâb yandur-* (Ar.T.) "karşılık vermek, cevap vermek", 4:86. (Anadolu ağzlarında *cevap çevirmek* kullanımı mevcuttur.), *bér-* (*dâd bér-* (Far.T.) "adaletli davranmak", 4:129), *şol-* (*destür şol-* (Far.T.) "izin istemek", 9:83) gibi fiillerle de isimler fülleştirilmektedir.

Kelimeler ve Karşılaştırma

Aşağıya, Rylands nüshasındaki “A” maddesine giren bazı kelimelerin Kırgız ve Türkiye Türkçesindeki çevirileri (aktarmaları) verilmiştir. Kelimelerin tamamını almak, çalışmanın hacmini zorlayacağı için böyle bir yola gidilmiştir.

Karahanlı T. *âbâdân* (Far.) “bayındır, mamur” âbâdân kıl- (Far.T.) “imar etmek”9:17, 9:19 Kırgız T. *keuruu* (T.), 9:17 Türkiye T. *imar etmek* (Ar.T.)

Karahanlı T. *Ôâciż* (Ar.) “aciz, güçsüz” 5:31 Kırgız T. (Bu ayetin Kırgızca mealinde “aciz” kelimesi, birebir anlamlandırılmamıştır): “Аттинң, мага эмне болду?! Тууганынын денесин көмгөн каргачалык болбодум”, 5:31 Türkiye T. *aciz* (Ar.):...“Yazıklar olsun bana! Şu karga kadar olup da kardeşimin cesedini örtmekten *aciz* miyim ben?” dedi...” 5:31³

Karahanlı T. *Ôâciż kelîgh* (Ar.T.) “aciz bırakan” 46:32 Kırgız T. *alsız kela albagan* (Ar.T.): “А ким Аллага чакырып жатканды укпаса, анда ал жер үстүндө кутулбайт.[Алланы алыз кыла албайт]...”, 46:32 Türkiye T. *aciz bırakan* (Ar.T.) “Kim Allah'ın davetçisine uymazsa, yeryüzünde Allah'ı âciz bırakacak değildir...” 46:32

Karahanlı T. *aç-* (I) (T.) “ortadan kaldırmak, yok etmek, gidermek” 7:134 Kırgız T. (sıkıntıdan, azaptan) *kutkaruu* (T.), 7:134 Türkiye T. *üzerinden kaldırmak* (T.) “...Eğer azabı *üzerimizden kaldırırsan*...”

Karahanlı T. *aça tile-* (T.) “fetva, yorum, açıklama yapmasını isemek” 4:127 Kırgız T. (Allah'a ilet-) *aytuu* (T.), 4:127 Türkiye T. *fetva istemek* (Ar.T.) “...Kadınlar hakkında senden fetva istiyorlar...”

Karahanlı T. *açgan* (T.) “en doğru hükümü veren, asıl hüküm veren” 34:26 (Ar. fettâh) Kırgız T. *akeykat öküüm kılğan* (Ar.T.), 34:26 Türkiye T. *apaçık ortaya koyan* (T.) “...O gerçeği apaçık ortaya koyan, hakıyla bilendir.”

Karahanlı T. *açğlı* (T.) “ortadan kaldıran, yok eden” 39:38 Kırgız T. *arıltgan* (T.) “Эгер Алла мага бир зыйан берүүнү кааласа, Алладан башка сыйынгандарыңар Анын кайгысынан *арылта алабың?* 39:38 Türkiye T. *zararı kaldırmak* (Ar.T.) “Allah bana herhangi bir zarar dokundurmak isterse, onlar Allah'ın dokundurduğu *zararı kaldırılabirler* mi?”

Karahanlı T. *açmağ* (T.) “fetih” 48:27 Kırgız T. *ceñiş* (T.), 48:27 Türkiye T. *fetih* (Ar.) Karahanlı T. *aç-* (II) (T.) “açılmak” 20:118 Kırgız T. *aç-cılanaç kaluu* (T.), 20:118 “Албетте, Бейниште *ач-жылаңач калбайсыңар.*” Türkiye T. *acılmak* (T.)

Karahanlı T. *aç-* (T.) “acı vermek” 46:24 Kırgız T. *azap beriüü* (Ar.T.), 46:24 Türkiye T. *acı vermek* (T.)

Karahanlı T. *açğ (I)* (T.) “acı veren, elem verici” 34:5 Kırgız T. *caman azap bar* (T.Ar.), 34:5 Türkiye T. *kötü (azap)*, (T.) “...işte onlar için elem dolu, çok *kötü* bir azap vardır.”

Karahanlı T. *açğ (II)* (T.) “acı, tatlı olmayan” 35:12 Kırgız T. *tuzduu* (T.), 35:12 “...А тигиниси өтө *туздуу*...” Türkiye T. *acı* (tatlı olmayan) (T.) «...Şu ise tuzludur, *acıdır*...»

Karahanlı T. *aç(i)l-* (T.) “açılmak” 39:71 Kırgız T. *açıl-* (T.), 39:71 “...эшиктери *ачылат.*” Türkiye T. *açıl-* (T.) “...oranın kapıları *açılır*...”

Karahanlı T. *açıt-* (I) (T.) “ortadan kaldırmak” 43:50 Kırgız T. (azaptı) *açuu (alap saluu)* (T.) “Ошондо Биз алардан азапты ачкан [Алып салган] кезде...” 43:50 Türkiye T. *(azabı) kaldırmak* (T.) “Fakat biz onlardan azabı kaldırıncas...”

Karahanlı T. *açıt-* (II) (T.) “acıtmak, acı vermek” 43:65 Kırgız T. *sızdatuuçu* (T.) (kündün) “...*Сыздатуучу күндүн* азабынан...” 43:65 Türkiye T. *elem dolu* (Ar.T.) “...*Elem dolu* bir günün azâbından...”

Karahanlı T. *açıtğlı* (T.) “can yakıcı, acı veren” 4:138 Kırgız T. *kor kılıuuçu* (Far.T.), 4:138 “...кор кылуучу (азап)... Türkiye T. *elem dolu* (Ar.T.) [*Can yakıcı, acı veren* şeklinde çevrilebilirdi.] “...elem dolu (bir azap)...”

Karahanlı T. *açlık* (T.) “açlık” 5:3 Kırgız T. *açkaçlık* (T.), 5:3 Türkiye T. *açlık* (T.)

Karahanlı T. *açık* (T.) “açık” → *yüzi açık kuuçu* 66:5 Kırgız T. (ibadet eden) *ayal-kızdar* (Ar.T.) (Эгер пайгамбар) силерди [Пайгамбардын айалдары] талак кылса, анда балким анын Эгеси ага

³ Ayetlerin Kırgızca ve Türkiye Türkçesindeki karşlıkları, Kaynakçada belirtilen internet kaynaklarından alınmıştır.

- силерден жакшыраак мусулман, момун, баш ийүүчү, тообо кылуучу, ибадат кылуучу, орозо тутуучу *айал-кыздарды* алмаштыраар, 66:5 Türkiye T. *bakire eş* (Ar.T.) (yüzü açık, yüzü aydın eş) “Eğer o sizi boşarsa Rabbi ona, sizden daha hayırlı, müslüman, inanan, sebatla itaat eden, tövbe eden, ibadet eden, oruç tutan, dul ve *bakire eşler* verebilir.”
- Karahanlı T. *açıklıg* (T.) “helal” 16:114 Kırgız T. *adal* (Ar.) cana taza, 16:114 “Алланын силерге берген ырыскысынын *adal* жана тазасын жегиле.” Türkiye T. *helal* (Ar.) “Artık Allah’ın size *helâl* ve temiz olarak verdiği rızıklardan yiye...”
- Karahanlı T. *açıklıg* (T.) “zafer, galibiyet, fetih” 4:141 Kırgız T. *ceñiñ* (T.), 4:141 “...эгер, силерге Алладан *жеңиш* келсе...” Türkiye T. *fetih*, (*zafer*, galibiyet) (Ar.) “...Eğer Allah tarafından size bir *fetih* (*zafer*) nasip olursa...”
- Karahanlı T. *adağ* (T.) “ayak” 5:6 Kırgız T. *but* (T.), 5:6 Türkiye T. *ayak* (T.)
- Karahanlı T. *adağın kıl-* (T.) “namazı tam erkânı ile yerine getirmek” 7:170 Kırgız T. *namazdı toluk atkaruu* (Far.T.) “Китепти карманып, намазды *молук* аткарышат...” 7:170 Türkiye T. (namazı) *dosdoğru* (tam erkânı ile) yerine getirmek (T.) “Kitaba sınıksız sarılanlara ve namazı *dosdoğru* kılanlara gelince...”
- Karahanlı T. *adağın tur-* (T.) “ayakta durmak, kıyam etmek” 9:84 Kırgız T. (topurak saluu için) *turuu* (T.), 9:84 Türkiye T. (ayakta) *durmak* (T.) “Onlardan ölen hiçbirine asla namaz kılma ve kabrinin başında durma...”
- Karahanlı T. *adağın turğan eren* (T.) “Allah’a itaat eden erkek” 33:35 (Ar. *ķānit/în*) Kırgız T. *moюн sunuuçu erkekter* (T.), “...моюн сунуучу эркектер...” 33:35 Türkiye T. *itaatkâr erkekler* (Ar.Far.T.)
- Karahanlı T. *adağın turğan tişi* (T.) “Allah’a itaat eden kadın” 33:35 Kırgız T. *moюн sunuuçu ayal* (T.Ar.), 33:35 Türkiye T. *itaatkâr kadın* (Ar.Far.T.)
- Karahanlı T. *adağ tik-* (T.) “inat etmek, ayak diremek, direnmek” 45:8 Kırgız T. *tekeberleniüü* (Ar.T.), 45:8 “...эч нерсени уксагандай *текеберленипет*.” Türkiye T. *direnme* (inat etmek, ayak diremek) (T.) “...sonra büyüklük taslayarak sanki onları hiç duymamış gibi *direnir*.”
- Karahanlı T. *âdem* (Ar.) “insan” 41:6 Kırgız T. *adam* (Ar.), 41:6 «Мен да силер сыйактуу эле *адамдын*...” Türkiye T. *insan* (Ar.) “...De ki: “Ben de ancak sizin gibi bir *insanım*...”
- Karahanlı T. *âdemî* (Ar.) “insan, kimse, beşer” 5:18 Kırgız T. *adam* (Ar.), 5:18 “Жок! Силер Ал жараткан башка элдердей эле адамсыңар...” Türkiye T. *beşer* (Ar.) “Hayır, siz de onun yarattıklarından bir *beşersiniz*.”
- Karahanlı T. *âdet* (Ar.) “davranış” 40:31 Kırgız T. *adat* (Ar.), 40:31 “Нухтун элинин, Аад, Самуд жана алардан кийинкилердин кылган *адаттары* оңдүү.” Türkiye T. (*âdet*, davranış) “İman etmiş olan adam dedi ki: “Ey kavmim! Şüphesiz ben, Nûh kavmi, Âd kavmi, Semûd kavmi ve onlardan sonra gelen toplulukların başına gelen olayların sizin de başınıza gelmesinden korkuyorum...”
- Karahanlı T. *adın* (T.) “1. başka, -den başka, diğer” 50:26 Kırgız T. *başka* (T.), “ал Аллага *башка* кудайларды да шерик кылган...” 50:26 Türkiye T. *başka*, -den başka (T.) “Allah ile beraber, *başka* bir ilah edinen o kimseyi...”
- Karahanlı T. *adın* (T.) “türlü, çeşitli, dağınık” 20:53 Kırgız T. *türdүү* (T.), 20:53 “...*түрдүү* өсүмдүктөрдөн жуп-жубу менен чыгарды.” Türkiye T. *türlü* (T.) “...sizin için yerden *türlü türlü* bitkileri çift çift çıkardık.”
- Karahanlı T. *ad(i)r-* (T.) “açıklamak” 9:11 Kırgız T. *баян кылуу* (Ar.T.) “...айаттарыбызды *байан кылабыз*.” 9:11 Türkiye T. *açıklamak* (T.) “...âyetleri işte böyle ayrı ayrı açıklarız.”
- Karahanlı T. *adırmağ açmağ* (T.) “ayrıntı, tafsilat” 7:145 Kırgız T. (nasaat cana) *tüşündürmө* (T.), “баардык нерселерден насаат жана *түшүндүрмө* жаздык...” 7:145 Türkiye T. *açıklama*, (T.) “...her şeye dair bir öğüt ve her şeyin bir *açıklamasını* yazdık...”
- Karahanlı T. *adırmağ küni* (T.) “hüküm günü” 37:21 Kırgız T. (Müslüman ile Hristiyanı) *acıratuu küni* (T.), 37:21 “Бул – силер жалганга чыгарган *Ажыратуу күнү*”. Türkiye T. *ayırım günü* (T.) (hüküm günü, yargı günü) “Onlara ‘İşte bu, yalanlamakta olduğunuz hüküm ve *ayırım günüdür*’ denilir.”

- Karahanlı T. *adirtlaş-* (Г.) “anlaşmazlığa düşmek, ihtilafa düşmek” 16:39 Kırgız T. *karşılıkka tüşüü* (Г.), 16:39 “Алла каршылыкка түшкөн нерселерин аныктоо...” Türkiye T. *ayrılığa düşmek* (Г.) “...ayrılığa düştükleri şeyi onlara anlatsın...”
- Karahanlı T. *âdîne* (Far.) “Cuma (günü)” 62:9 Kırgız T. *Cuma* (Ar.), 62:9 “...Жума күнү жума намазга азан айтылса...” Türkiye T. *Cuma* (Ar.) “...Cuma günü namaz için çağrı yapıldığı zaman...”
- Karahanlı T. *Âdil* (Ar.) “adalet” adl (idisi), 65:2 Kırgız T. *adilettüü* (Ar.T.), 65:2 “...Жана да араңардан эки адилеттүүнү күбө кылгыла...” Türkiye T. *âdil* (Ar.) (adalet sahibi) “...İçinizden iki *âdil* kimseyi şahit tutun.”
- Karahanlı T. *adna-* (Г.) “değişmek, kötüleşmek” 47:15 Kırgız T. (daamı/tadı) *özgörüü* (Г.), “Анда эч бузулбай [айныбай турган] турган өзөн-суулар, даамы *өзгөрбөү* турган сүткөн бүткөн дарыялар...” 47:15 Türkiye T. (tadı) *değişmek* (Г.) “...Orada bozulmayan su ırmakları, tadı *değişmeyen* süt ırmakları...”
- Karahanlı T. *adnal-* (Г.) “değiştirilmek” 50:29 Kırgız T. (söz) *özgörtülüü* (Г.), 50:29, Türkiye T. *değiştirilmek* (Г.)
- Karahanlı T. *adnaş-* (Г.) “ihtilafa düşmek” 16:64 Kırgız T. (alar) *talaşuu* (Г.), 16:64 Türkiye T. *ibtılafa düşmek* (Ar.T.)
- Karahanlı T. *adnat-* (Г.) “değiştirmek, tağyir ve tahrif etmek” 5:13 Kırgız T. (sözdördün ordun) *almaştruu* (Г.), 5:13 “Алар (Тоораттагы Алланын) Сөздөрүнүн ордун *алмаштырып*...” Türkiye T. (kelimeleri) yerinden *kaydırmak* (Г.), (kelimelerin yerini tahrif etmek) “Kelimleri yerlerinden kaydırarak (tahrif edip) değiştiriyorlar.”
- Karahanlı T. *adrl-* (Г.) “ayrılmak, bir kenara çekilmek” 44:4 Kırgız T. (iş) *böliştürülüü* (Г.), 44:4 “Бул түндө бардык даанышман иштер *бөлүштүрүлөт*. Türkiye T. (iş) *ayırt edilmek* (Г.) “Katımızdan bir emirle her hikmetli iş o gecede ayırt edilir.”
- Karahanlı T. *Âafiv* “bağışlama” 3:152 *Âafiv kıl-* (Ar.T.) “affetmek, bağışlamak” 3:152 Kırgız T. (Allah) *keçirüü* (Г.), 3:152 Türkiye T. *bağışlama* (Г.) (af)
- Karahanlı T. *ağ-* (Г.) “ağmak, yükselmek, çıkmak” 38:10 Kırgız T. (asmanga) *kötörülüü* (Г.), “Кана, анда алар асманга *көтөрүлүп* көрүшсүнчү!” 38:10 Türkiye T. (göğe) *yükselmek* (Г.) “...Öyle ise sebeplere yarışarak *yüksel*sinler (bakalım!)”
- Karahanlı T. *âgâb* (Far.) “haberdar, esma-yı hüsnadan” 49:13 Kırgız T. (Allah) *Kabardar* (Ar.Far.), “...Алла – (баарын) билүүчү, (баарынан) *Кабардар!*” 49:13 Türkiye T. (Allah) *Haberdâr* (Ar.Far.) “Allah hakkında bilendir, hakkında *haberdâr* olandır.”
- Karahanlı T. *âgâz* (Far.) “bir şey yarmaya başlamak” 20:121 Kırgız T. (calbırak camına) *baştoo* (Г.) “...Бейиштин жалбырактарынан жамына *баушапты*...” 20:121 Türkiye T. (yaprak örtmeye) *başlamak* (Г.) “...cennet yapağından üzerlerine örtmeye *başladılar*...”
- Karahanlı T. *ağın* (Г.) “dilsiz, konuşmayan” 8:22 Kırgız T. *duduk* (Г.), 8:22 Türkiye T. *dilsiz* (Г.)
- Karahanlı T. *ağır* (Г.) “kadar, miktar, ağırlık” 34:3 Kırgız T. *salmak* (Г.), 34:3 “Асмандар менен жерде кыпындын *салмагындай* да, андан кичирээк да, андан чоңураак да (нерселер) Ага жашыруун болуп, ачык Китептен сырткары калбайт” – дегин. Türkiye T. *ağırlık* (Г.) “...Ne göklerde ve ne de yerde zerre *ağırlığında* bir şey bile ondan gizli kalmaz...”
- Karahanlı T. *ağır kıl-* (Г.) “ağırlık basmak, yere yığıлып kalmak” 9:38 Kırgız T. (cerden) *kozgolguñar kelböü, salmaktardı* (çerge) *saluu* (Г.) “Алла жолундагы согушка чыккыла!” – деп айтылса, *салмактарыңарды жерге салдыңар* [Жерден *козголгуңар келбеди*].” 9:38 Türkiye T. (yere) *çakılıp kalmak* (Г.) “ ‘Allah yolunda sefere çıkın’ denilince, yere *çakılıp* kaldınız...”
- Karahanlı T. *ağırla-* (Г.) “saygı ve hürmet göstermek, yüceltmek” 7:157 Kırgız T. (anı/ону) *urmat kıluu* (Ar.T.), 7:157 Türkiye T. *saygı göstermek*, (Г.) [*ağırlamak* denilebilirdi.]
- Karahanlı T. *ağırlan-* (Г.) “ağırlanmak, hürmet edilmek, değer verilmek” 36:27 Kırgız T. (meni) *ardaktuulardan kıluu* (Г.) “мени Эгем кечиргенин жана мени *ардактуулардан* кылганын.” 36:27

- Türkiye T. (beni) *ikram edilenlerden kılınmak* (Ar.T.) “Keşke kavmim, Rabbimin beni bağışladığını ve beni *ikram edilenlerden kıldığını* bilseydi!” dedi.
- Karahanlı T. *ağırlyğ* (T.) “kutsal, mübarek” 8:34 Kırgız T. *tyık* (T.), 8:34 Türkiye T. *kutsal* (T.)
- Karahanlı T. *ağırlyk* (T.) “ağırlık, (işitme için) zayıflık” 41:5 Kırgız T. *diilöylük* (T.), 41:5 Türkiye T. (kulaklarda) *ağırlyk* (T.)
- Karahanlı T. *ağırlyk edgü* (T.) “güzel, hoş giden” 34:4 Kırgız T. *cakşı* (T.), 34:4 Türkiye T. *bereketli* (Ar.T.) “... İşte onlar için bir bağışlanma ve *bereketli* bir rızık vardır.”
- Karahanlı T. *ağız* (T.) “ağız” 9:30 Kırgız T. *ooz* (T.), 9:30 “...[Чын дилдеринен эмес, ооз учунан гана] айткандары. Türkiye T. *ağız* (T.) “...Bu onların *ağız*larıyla söyledikleri (gerçeği yansıtmayan) sözleridir...”
- Karahanlı T. *agrı* (T.) “acı duymak” 4:104 Kırgız T. (zapkı cep) *keynaluu* (T.), “...Эгер силер запкы жеп [Жарадар болуп] *кыйналым* жатсаңар, алар да дал силер өңдүү эле запкы чегүүдө...” 4:104 Türkiye T. *acı duymak* (T.) “...Eğer siz *acı* duyuyorsanız, kuşkusuz onlar da sizin *acı* duyduğunuz gibi *acı* duyuyorlar...”
- Karahanlı T. *agrığ* (T.) “ağrı, sızı” → *köngül ağrığ* 4:128 Kırgız T. (baş tartuusunun) *korcum* (T.) Эгерде айал өзүнүн күйөөсү өзүнө тиешелүү милдеттерди аткарбайт деп, же ал андан баш тартуусунан корксо, 4:128 Türkiye T. *endişe etmek* (Far.T.) “(yüz çevirmesinden) *endişe* ederse..”
- Karahanlı T. *ahd* (Ar.) “ahd, söz” 19:78 Kırgız T. *ubada* (Ar.), 19:78 “...же Мээримдүүдөн *убада* алдыбы?” Türkiye T. *söz* (T.) (vaat, aht) “...yoksa Rahmân'dan bir *söz* mü almış?”
- Karahanlı T. *ahestelik* “ağırbaşlılık” → *ahestelik kel* (Far.T.) “oturmak, ağırbaşlı olmak” 33:33 Kırgız T. (üylөрүнөрдө) *oturuu* (T.) “үйлөрүнөрдө олтургула...” 33:33 Türkiye T. (evinizde) *oturmak* (T.) “Evinizde oturun...”
- Karahanlı T. *ahir* (Ar.) “son” 38:7 Kırgız T. *akırkı* (Ar.T.), 38:7 “*Акыркы* динде биз бул тууралуу эч уккан эмеспиз.” Türkiye T. *son* (T.) “...Biz bunu *son* dinde (en son dinî inanışlarda) duymadık...”
- Karahanlı T. *ahiret* (Ar.) “ahiret, öbür dünya” 4:134 Kırgız T. *akiret* (Ar.), 4:134 Türkiye T. *ahiret* (Ar.)
- Karahanlı T. *ahsak* (T.) “aksak, topal” 48:17 Kırgız T. *aksak* (T.), 48:17 Türkiye T. *topal* (T.) [*aksak* olarak çevrilebilirdi.]
- Karahanlı T. *ahtar* (T.) “döndürmek, yöneltmek” 9:48 Kırgız T. (İşterinерdi) *teskeri natrycaga alıp kelüü* (T.Ar.) “Чындыгында, алар мурда да баш-аламандык чыгарууну көздөп, иштеринерди тескери натыйжага алып келген...” Türkiye T. (iş) *çevirmek* (T.) “Andolsun bunlar daha önce de fitne çıkarmak istemişler ve sana karşı türlü türlü işler çevirmişlerdi...”
- Karahanlı T. *ajun* (Soğd.) “yer” 44:51 Kırgız T. *ay* (Far.), 44:51 “Аныгында такыбалар тынч *жайда*.” Türkiye T. *yer* (T.) “Allah'a karşı gelmekten sakınanlar ise güvenli bir *yerdedirler*.”
- Karahanlı T. *ajunluğ* (Soğd.T.) “canlı” 15:70 Kırgız T. *eç kim* (Far.T.), 15:70 “(Алар): “Биз сен дүйнөдө (эч кимди коргобо деп) тыйбадык беле?”, – депти.” Türkiye T. *insan* (Ar.) “Onlar, “Biz seni *insanlarla* ilgilenmekten menetmemiş miydik” dediler.
- Karahanlı T. *ak* (T.) “akmak” 3:136 Kırgız T. (darıyalar) *aguu* (T.), 3:136 Türkiye T. (ırmaklar) *akmak* (T.)
- Karahanlı T. *akım* (T.) “sel” 34:16 Kırgız T. *sel* (Ar.), 34:16 Türkiye T. *sel* (Ar.)
- Karahanlı T. *akıt* (T.) “akıtmak” 36:34 Kırgız T. (bulak) *çagaruu* (T.), 36:34 Türkiye T. (pınar) *fışkırtmak* (T.)
- Karahanlı T. *akıl* (Ar.) “akıl” 20:54 Kırgız T. *akul* (Ar.), 20:54 Türkiye T. *akul* (Ar.)
- Karahanlı T. *al* (T.) “al, hile, aldatmaca” 7:123 Kırgız T. *amalköylük* (Ar.Far.), 7:123 “...паардын тургундарын [Исраил урпактары] чыгарып (эзүүдөн) куткарып жиберүүнөр үчүн жасалган *амалкөйлүк*...” Türkiye T. *tuzak* (T.) “...şehirde kurduğunuz bir *tuzak*tır...”
- Karahanlı T. *al* (Ar.) “aile” 40:28 Kırgız T. *üybülo* (T.), 40:28 Türkiye T. *aile* (Ar.)

- Karahanlı T. *al-* (T.) “almak, (miras) almak, sahiplenmek, ele geçirmek” 7:144 Kırgız T. *aluu* (T.), 7:144 Türkiye T. *almak* (T.)
- Karahanlı T. *alda-* (T.) “aldatmak” *aldağh* (T.) “aldatmanın karşılığını aldatarak veren” 4:142 Kırgız T. *alduo* (T.), 4:142 Türkiye T. *aldatmak* (T.)
- Karahanlı T. *Ôâlem* (Ar.) “âlem” 28:30 Kırgız T. *aalam* (Ar.), 28:30 Türkiye T. *âlem* (Ar.)
- Karahanlı T. *alın* (T.) “alın” 9:35 Kırgız T. *mañday* (T.), 9:35 Türkiye T. *alın* (T.)
- Karahanlı T. *al(ı)n-* (T.) “alınmak”, 7:169 Kırgız T. (ubada) *alınuu* (T.), 7:169 Türkiye T. (söz) *alınmak* (T.)
- Karahanlı T. *alkın-* (T.) “tükenmek, son bulmak” 38:54 Kırgız T. (ırıskılar) *tügönüü* (T.), 38:54 Türkiye T. *tükenmek* (T.)
- Karahanlı T. *alkız* (T.) “selam” 36:58 Kırgız T. *salam* (Ar.), 36:58 “Боорукер Жараткандын сөзү – “Салам!” (БОЛОТ).” Türkiye T. *selam* (Ar.) “Çok merhametli olan Rab'den bir söz olarak (kendilerine) "Selam" (vardır).”
- Karahanlı T. *Allâb* (Ar.) “Allah” 40:35 Kırgız T. *Allab* (Ar.), 40:35 Türkiye T. *Allah* (Ar.)
- Karahanlı T. *altı* (T.) “altı” (6) 50:38 Kırgız T. *altı* (T.), 50:38 Türkiye T. *altı* (T.)
- Karahanlı T. *altın* (T.) “alt” 61:12 Kırgız T. *aldı* (T.), 61:12 “...силерди алдынан дарыйалар агып турган Бейиш бактарына жана Бейиштеги түбөлүктүү көркөм (кооз, таза) орундарга киргизет...” Türkiye T. *iç* (T.) “...sizi içinden [altından olarak çevrilebilirdi.] ırmaklar akan cennetlere ve Adn cennetlerindeki güzel meskenlere koysun...”
- Karahanlı T. *altın* (T.) “altın” 9:34 Kırgız T. *altın* (T.), 9:34 Türkiye T. *altın* (T.)
- Karahanlı T. *amarı* (Far.) “bazı, bazısı” 5:49 Kırgız T. *kee bir* (T.), 5:49 Türkiye T. *bazı* (Ar.)
- Karahanlı T. *Ôamel* (Ar.) “amel, iş” 9:37 Kırgız T. *iş* (T.), 9:37 “...Алардын жаман иштери..” Türkiye T. *iş* (T.) (amel) “...Onların bu çirkin işleri..”
- Karahanlı T. *Ôamm* (Ar.) “amca” 33:50 Kırgız T. *atan menen bir tuugan erkeke* (T.), “...атаң менен бир тууган эркектердин...” 33:50 Türkiye T. *amca* (Ar.) “...amcanın kızlarını...”
- Karahanlı T. *ammâ* (Ar.) “ama, fakat, her halükârda” 41:17 Kırgız T. *biroke* (T.), 41:17 Türkiye T. *ama*, (amma, fakat) (Ar.)
- Karahanlı T. *amrul-* (T.) “sakinleşmek, yatışmak, huzura kavuşmak” 8:10 Kırgız T. (cürögünördü) *tinçtandırui* (T.) “Алла шексиз түрдө силердин жүрөгүңөрдү тынчтандыруу үчүн муну силерге сүйүнчүлөдү...” 8:10 Türkiye T. *yatışmak* (T.) “Allah bunu, sadece bir müjde olsun ve onunla kalpleriniz yatışsın diye yapmıştı...”
- Karahanlı T. *amruğlu* (T.) “dinlenme yeri” 16:80 Kırgız T. (üylörünördü) *turak-cay* (T.Far.) “Алла силерге үйлөрүңөрдү турак-жай кылып койдү...” 16:80 Türkiye T. *dinlenme yeri* (T.) “Allah, size evlerinizi huzur ve dinlenme yeri yaptı...”
- Karahanlı T. *amrulmağ* (T.) “sukunet, huzur, dinlenme, güven” 9:26 Kırgız T. *beypildik* (Ar.T.), 9:26 Türkiye T. *huzur* (Ar.)
- Karahanlı T. *amulluğ kıl-* (T.) “makul ve temkinli olmak” 49:6 Kırgız T. Эй, ыймандуулар! Эгер силерге бир бузуку (адам) кабар алып келсе, кайсыл бир коомго байкабастык кылып, кийин өкүнүп калбаи үчүн оболу аныктагыла!, 49:6 Türkiye T. Ey iman edenler! Size bir fasık bir haber getirirse, bilmeyerek bir topluluğa zarar verip yaptığınızda pişman olmamak için o haberin doğruluğunu araştırın
- Karahanlı T. *amurt-* (T.) (ses) “alçaltmak, kısmak” 49:3 Kırgız T. (ünün) *akırın çigarui* (T.) “...пайгамбардын алдында үнүн акырын чыгаргандардын...” 49:3 Türkiye T. *kısmak* (T.) “Allah'ın elçisinin huzurunda seslerini kılmanlar...”
- Karahanlı T. *ana* (T.) “ana, anne” 16:78 Kırgız T. *ene* (T.), 16:78 Türkiye T. *ana* (T.)
- Karahanlı T. *ançaq* (T.) “kadar” 16:70 Kırgız T. *çeyin* (T.), 16:70 Türkiye T. *kadar* (Ar.)

Karahanlı T. *and* (T.) “and, yemin” 35:42 Kırgız T. *ant* (T.), 35:42 “...Аллага алдарынын жетишинче *ант* беришкен...” Türkiye T. *yemin* (etmek) (Ar.) (ant) “...en güçlü şekilde Allah'a *yemin* etmişlerdi...” [*ant* olarak çevrilebilirdi.]

Karahanlı T. *and tuta* (T.) “and olsun ki” 51:23 Kırgız T. *ant* (T.), 51:23 Türkiye T. *andolsun* (T.)

Karahanlı T. *andağ* (T.) “öyle, evet öyle, o şekilde” 40:50 Kırgız T. *ooba* (T.) “... “Ооба келген”, – дешет...” 40:50 Türkiye T. *evet, öyle* (T.) “...Onlar, “*Evet, getirmişti*” derler...”

Karahanlı T. *andağ erse* (T.) “öyle ise, bu durumda, o zaman” 12:79 Kırgız T. *anday kalsak* (T.) “...*Андай кылак, биз анык заалымдардан болуп калабыз*”, – дешт...” 12:79 Türkiye T. *o takdirde* (T.Ar.) “...Şüphesiz biz *o takdirde* [*öyle yapsaydı/ olsaydı*] şeklinde Türkçe kelimelerle çeviri yapılabilirdi.] zulmetmiş oluruz” dedi...”

Karahanlı T. *anuğ* (T.) “hazır” 50:18 Kırgız T. *dayar* (Ar.), 50:18 Türkiye T. *hazır* (Ar.)

Karahanlı T. *ap* (T.) “ne...ne de, ya da, halbuki, lakin” 4:64 Kırgız T. “Биз пайгамбарды Алланын уруксаты менен гана мойун сунсун үчүн жөнөткөнбүз. А эгерде алар өздорүнө адилетсиздик кылыпса сага келишет да, Алладан кечирим сурашат, алар үчүн Алланын элчиси да кечирим сураганда, алар Алланын Тооболорду Кабыл Кылауучу, Мээримдүү экендигин табышаар элө.” Türkiye T. “Biz her peygamberi sırf, Allah'ın izni ile itaat edilmek üzere gönderdik. Eğer onlar kendilerine zulmettikleri zaman sana gelseler de Allah'tan günahlarının bağışlanmasını dileseler ve Peygamber de onlara bağışlama dileseydi, elbette Allah'ı tövbeleri çok kabul edici ve çok merhametli bulacaklardı.”

Karahanlı T. *apang* (T.) “eğer” 49:6 Kırgız T. *eger* (T.), 49:6 Türkiye T. *eğer* (Far.)

Karahanlı T. *Öâr tut-* (Ar.T.) “utanmak, çekinmek” 4:172 Kırgız T. *boy kötörüşpöö* (T.), 4:172 “Масих (Иса) да, Аллага эң жакын периштелер да Аллага кул болууда *бой көтөрүшпөүм...*” Türkiye T. *çekinmek* (T.) “Mesih de, Allah'a yakın melekler de, Allah'a kul olmaktan asla *çekinmezler...*”

Karahanlı T. *ar- (I)* (T.) “aldatmak” 35:5 Kırgız T. *azgyruu* (T.) “...Ошондуктан бул дүйнө тиричилиги силерди эч качан *азгырбасын*. Ошондой эле катуу азгыруучу да силерди Алла тууралуу *азгырбасын*.” 35:5 Türkiye T. *aldatmak* (T.) “...Sakin dünya hayatı sizi aldatmasın. Sakin çok aldatici (Şeytan) Allah hakkında sizi *aldatmasın*.”

Karahanlı T. *ar- (II)* (T.) “yurulmak, gücü yetmemek” 46:33 Kırgız T. *alsız boluu* (Ar.T.), 46:33 “Ырас эле алар Алла асманлар менен жерди жараткандыгын жана жаратууда *алсыз болбогондугун, өлгөндөрдү кайрадан тирилте ала тургандыгын көрүшпөдүбү?* Акыйкатта, Ал бардык нерселерге Кудурети жетүүчү.” Türkiye T. *yorulmak* (T.) “Gökleri ve yeri yaratan ve onları yaratmaktan *yorulmayan* Allah'ın, ölüleri diriltmeye gücünün yeteceğini görmediler mi? Evet şüphesiz O, her şeye hakkıyla gücü yetendir.”

Karahanlı T. *ara* (T.) “ara, arasında, -a” 34:19 Kırgız T. *aralık* (T.), 34:19 “Алар: “Эгебиз, биздин сапарыбыздын *аралыгын* узарт,” – дешти...” Türkiye T. *ara* (T.) “Onlar ise, “Ey Rabbimiz! Yolculuğumuzun konakları *arasını* uzaklaştır” dediler...”

Karahanlı T. *arı* (T.) “arı” 16:68 Kırgız T. *bal aarı* (T.), 16:68 Türkiye T. *arı* (T.)

Sonuç

Çalışmamıza konu olan tercüme, esas itibariyle Karahanlı Türkçesiyle yazılmış Ryland nüshası (11 / 14. Yüzyıl ama tarihi bilinmiyor) ile 20 / 21. yüzyıllar arasında yapılmış Türkçe (Kırgız Türkçesi ve Türkiye Türkçesi) Kuran tercümelerinin değişik saha ve lehçelere (Karahanlı, Kıpçak, Oğuz grubu lehçeleri) mensup örnekleridir.

Hedef metinlerin karşılaştırmalı olarak incelenmesinden doğan çeviri ile alakalı sonuçlar, maddeler hâlinde şu şekilde özetlenebilir:

1. Bütün tercüme tiplerinde olduğu gibi kelime çevirisine dayanan tercümelelerde de doğal öge olarak hedef dil kökenli kelimelerin yanı sıra kaynak dil kökenli ve (dil ilişkileri çerçevesinde karşılıklı etkileşim içerisinde bulunulan) bir yabancı dilden kelimeler, birer yabancı öge olarak tercümenin söz varlığı içerisinde bulunabilirler. Metin iletisini hedef kitleye en iyi ulaştırabilecek olan ögeler, alıcının kültür ögelerini en iyi taşıyabilecek olan hedef dil kökenli kelimelerdir. Dolayısıyla esas amacı öğreticilik olan dinî

metinlerin tercümesinde, karşılıklar içerisinde hedef dil kökenli olanların oransal yüksekliği, köken bakımından mütercimın olumlu bir tercüme tavrı sergilediğini gösterir. Bu durum, yukarıda verilen rakamlarla karşılaştırıldığında, hedef metin olan Karahanlı Türkçesi Kuran metnindeki Türkçe kelime (sadece Türkçe) oranının % 66 civarında olmasıyla sabit olmaktadır (korpus dâhilinde); yani Arap dilinden Türk diline tercüme, leksikal olarak başarılıdır. Türkçe kökenli kelime oranı Kırgız Türkçesinde % 65.01 (Kırgız Türkçesinin kuzey ve güney bölgesi ağızlarının Kırgızca Kuran tercümelerinde çok fazla etkin olabileceği kanaatinde değiliz. Olsa bile bu oranın düşük kalacağı kanaatindeyiz.), Türkiye Türkçesinde % 55.07'dir. Yani Karahanlı Türkçesi esas alındığında (% 66.06) Türkçe kökenli kelime açısından Kırgız Türkçesi az da olsa (% 65.01) düşen bir değer ifade etmektedir ama bu düşüş, yok sayılabilecek bir orandır. Türkçe kökenli kelimelerin düşüş oranı, Türkiye Türkçesinde %10 civarındadır. Bu oranda, çevrilmeyen kelimeler (20 adet) dikkate alınmalıdır. Artış (yükselen değer) ise Arapça kökenli kelimelerden yanadır. Fakat Arapça kökenli kelimeleri Türkçeleştirme oranı, Türkiye Türkçesinde daha fazladır (% 18 civarında).

2. Karahanlı Türkçesi Kuran çevirisindeki hangi kelimenin köken itibariyle Kırgız ve Türkiye Türkçelerine çevrilirken değişmediği veya hangi dildeki kelimelerle yer değiştirdiğini kısmen de olsa görmek için *Kelimeler ve Karşılaştırma* bölümüne bakılmalıdır. Şunu da belirtmek gerekir: Bu sayılar ve oranlar, çeviri metinlerine dayanmaktadır. Yani başka bir ifadeyle mütercimın tercihleri de kelime tercihinin (alıntılandığı dili) belirlemede belli ölçüde etkili olmaktadır. Çünkü bir kelimenin o dilde birden fazla karşılığı varsa, mütercim onlardan Türkçesini de Arapçasını da Farsçasını da tercih edebilmektedir. Biz, bu seçenekli kullanımın mümkün olduğunu, ilgili kelimedeki parantez içinde göstermeye çalıştık (örneğin *af* yerine *bağışlama*, *şaydalanmak* yerine *şararlanmak* denilebilirdi. Bu gibi durumlarda da kelimenin kökeni değişeceği için sayılar da değişecektir).

3. Bu tip tercümelerde yabancı ögelerin mümkün olduğunca az kullanılması, alıcı için anlaşılabilirliğin artması bakımından olumlu bir durumdur. Fakat bir yabancı öge kullanılacaksa da bunun hiç olmazsa, söz varlığı bakımından daha eski dil ilişkilerine sahip olunan bir yabancı dilden alıntılanmış olması, bu kelimelerin gösterecekleri “dile yerleşiklik” vasıflarından ötürü nispeten olumlu bir durum arz eder. Çalışmamız göstermiştir ki kelime alımına müracaat edilen yabancı diller, İslam medeniyeti dâhilinde yer alan Arap ve Fars dilleridir; buna rağmen onların da oranı çeviride yüksek sayılmaz. Çevirideki Arapça ve Farsça kelimelerin çoğu, günümüz Türk lehçelerinde (Kırgız T., Türkiye T.) hâlâ kullanılmakta; pek azı ise kullanılmamaktadır (Far. *amarı* “bazı”, *arı* “evet”, *bî-bâk* “yoldan çıkan” *şehâr-dâng* “üçte iki” vd.). Arapça ve Farsça kökenli kelimelerin çoğu kez bir Türkçe fiille (bazen de bir Türkçe isimle) kısmen de olsa Türkçeleştirildiği görülmektedir (oranlara bakınız). Aynı gramer yapısına sahip üç Türk lehçesinde söz yapım yolları da değişmez; sadece bazı eklerin ilgili lehçeye özel kullanım farklılıkları göze çarpar.

4. Çalışmamızda ortaya çıkan sayısal ve çeviriye dair diğer sonuçlar *Bulgular*, *İnceleme* bölümünde belirtilmiştir. Sayılar bize şunu göstermektedir. Yeni kabul edilen bir dinin, kendi toplumuna anlatılıp öğretilmesinde mütercim, hiçbir korku ve din dili (Arapça) taassubu olmaksızın kendi ana dilinin bütün imkânlarını kullanmıştır. Mütercim, Allah'ın sıfatlarından diğer dinî olan ve olmayan terim ve kelimelere kadar soyut, somut kelime ayırımı yapmadan olabildiğince Türkçeleştirme yolunu tutmuştur. Bunu bazen tek kelimeyle, bazen birleşik isim, sıfat, fiil gibi yapılarla yapmaktan kaçınmamıştır. Bu bağlamda mütercimın yüksek bir ana dil bilinci ve yüksek bir güven taşıdığı rahatlıkla söylenebilir.

Etik Beyan

“*Rylands Satıraltı Kuran Tercümesi ile Kırgız ve Türkiye Türkçesi Kuran Tercümelerindeki Söz Varlığı ve Tercüme Yöntemi*” başlıklı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel kurallara, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamış ve bu çalışma herhangi başka bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiştir. Bu araştırma doküman incelemesine dayalı olarak yapıldığından etik kurul kararı zorunluluğu bulunmamaktadır.

Teşekkür

Bazı kelime ve terimlerin Kırgızca karşılıklarını bulmada yardımcı olan öğrencim Ayganiş Bekbolot Kızı'na teşekkür ederim.

Kaynakça

- Ata, A. (2009). Türk dillerinde +IA çokluk eki. *International Journal of Central Asian Studies Volume 13*. 89-99. Kore: The International Association of Central Asian Studies Korea University of International Studies. Central Asian Studies <http://www.iacd.or.kr> › pdf › journal › Binder7
- Ata, A. (2004) *Karabanlı Türkçesinde ilk Kur'an tercümesi* (Rylands Nüshası, Giriş-Metin-Notlar, Dizgin). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ata, A. (2007). Türk dilinde esma-yı hüsnâ, IV. *Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri I*, (ss. 131-153). Ankara, 24-29 Eylül.
- Aydar, H. (1999). Türklerde Kur'an çalışmaları. *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Issue 1*. 159-235. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iuliah/issue/965/10889>.
- Borovkov, A. K. (2002). *Orta Asya'da bulunmuş Kur'an tefsirinin söz varlığı (XII.-XIII. Yüzyıllar)*. Çev. Halil İbrahim Usta – Ebülfez Amanoğlu. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Coşgun, G. (2017). İran Meşhed kütüphanesindeki Türkçe satırlı Kur'an tercümeleri ve 2229 numaralı tercüme. *Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Dergisi, TÜLED*. 15-34. <https://dergipark.org.tr/tr/search?q=Türk+Lehçeleri+ve+Edebiyatları+TÜLED§ion=articles>
- Eckmann, J. (1973). Kur'an'ın doğu Türkçesine tercümeleri. Çev. Ekrem Ural, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, XXI*. 15-24. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iutded/issue/17060/178178>.
- Eckmann, J. (1976). *Middle Turkic glosses of the Rylands interlinear Koran translation*, Budapest.
- Güner, G. (2008). *Karabanlı Türkçesinde fiil* (Doktora Tezi). Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Güneş, T. (2015). Rylands nüshası Kur'an tercümesine göre Türkçe'nin unutulmuş soyut kelimeleri. *Dede Korkut Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, 7*. 61-68. <http://dedekorkutdergisi.com/DergiTamDetay.aspx?ID=82&Detay=Ozet>
- Iyık Kuran cana Kırgızca Maanisi*. (2017). 2- Basılışı. Kotormonu dayardagandar: Abdışükür İsmailov, Düşşön Abdıldayev, Sadıbakas Doolov, Sadık Gabay. Bişkek: Turkiya diyanet fondu cana Kırgızstan musulmandarının din başkarması.
- İnan, A. (1952). Eski Türkçe üç Kur'an tercümesi, *Türk Dili, I/6*. 12-15.
- Karahan, A. (2017). Karahanlı dönemi Türkçe Kur'an çevirilerinde Allah'ın ad ve sıfatları hakkında. *Türklük Bilimi Araştırmaları, 41*. 127-156. <https://tubar.com.tr/arsiv/>
- Kök, A. - Ünlü S. (2016). Türkçe ilk Kur'an çevirilerinin tanıklığında toponimi. *TÜRÜK Uluslararası Dil Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi, 7*. 42-103. <http://www.turukdergisi.com/OncekiSayilarDetay.aspx?Sayi=7>
- Kök, A. (2004). *Karabanlı Türkçesi satır arası Kur'an tercümesi (TIEM 73 1v-235v/2), Giriş-İnceleme-Metin-Dizgin* (Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kök, A. (2007). Hakaniye Türkçesi Kur'an çevirileri üzerine bir karşılaştırma denemesi. *Türk Dünyası Araştırmaları, 171*. 107-120.
- Mahmudov, K. (2000). *Türkîy tefsir (XII-XIII asr)*. Taşkent: Taşkent Devlet Şarkinaslik İnstitütü.
- Sağol, G. (1993). *Harezmi Türkçesi satır arası Kur'an tercümesi. Giriş-metin-sözlük, I-II* (Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- Sağol, G. (1997). Kur'an'ın Türkçe tercüme ve tefsirleri üzerinde yapılan çalışmalar, *Türklük Araştırmaları Dergisi, 8*. 379-396.
- Sökmen, İ. (2016). *Satırlı Türkçe Kuran tercümelerinin karşılaştırmalı söz varlığı* (Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Şimşek, Y. (2016). Karahanlı Türkçesi dönemi Kur'an tercümelerinden Rylands nüshasında Farsça tercüme etkisi üzerine mülahazalar. *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED], 55*. 11-27. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ataunited/issue/45099/563625>
- Taş, İ. (2017). Kur'an'ın Türkçeye yapılan ilk tercümeleri ve bu tercümelelerde kullanılan yöntemler, *Türklük Biliminin Ulu Çınarı Zeynep Korkmaz Armağanı*, (Ed. Leylâ Karahan), Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Topal, E. (2012). *Karabanlı Türkçesi Kur'an tercümesiyle yeni Uygur Türkçesi Kur'an tercümesinde dini söz varlığı – karşılaştırmalı inceleme* (Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Usta, H. İ. (1989). *XIII. yüzyıl doğu Türkçesiyle yazılmış anonim Kur'an tefsirinin söz ve şekil varlığı* (Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Ünlü, S. (2004). *Karabanlı Türkçesi satır-arası Kur'an tercümesi (TIEM 73 235v/3-450r/7). Giriş-metin-inceleme-analitik dizgin* (Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Ünlü, S. (2012a). *Doğu ve batı Türkçesi Kur'an tercümeleleri sözlüğü*. Konya: Eğitim Yayınevi.
- Üşenmez, E. (2006). Türkçe ilk Kur'an tercümesi ve tercümedeki İslâmî terimlerin Türkçe karşılıkları üzerine *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 1*, 89-99. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/gopsbad/issue/48540>
- Üşenmez, E. (2008). Doğu Türkçesi ile yapılmış bir Kur'an tercümesinde terim karşılama yolları, *VI. Uluslararası Türk Dili Kurultayı*. (ss. 4477-4490), Ankara, 20-25 Ekim.
- Üşenmez, E. (2010). *Eski Kur'an tercümelelerinden Özbekistan nüshası üzerinde dil inceleme. Giriş-inceleme-metin-sözlük-ekler dizini* (Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Yakup, A. (2011). Kutadgu Bilig'den satırarası Kuran çevirisine: Karahanlı Türkçesinin sözcüklerinin art zamanlı yansımaları üzerine notlar, *Doğumunun 990. Yılında Yusuf Has Hacib ve Eseri Kutadgu Bilig Bildirileri*. (ss. 607-614). Ankara, 26-27 Ekim 2009.
- Zülfikar, H. (1974). Çağatayca bir Kur'an tefsiri, *Türkoloji Dergisi*, 6/1. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/turkoloji/issue/43363/527821>

İnternet Kaynakları

Erişim adresi: <https://kuran.diyaret.gov.tr/mushaf/kuran-meal> (erişim: Mayıs 2020)

Erişim adresi: <http://mursel-ahiskali.blogspot.com/2014/02/krzca-kuran-kerim-meali.html> (erişim: Mayıs 2020)

Kısaltmalar

T.	Türkçe
Ar.	Arapça
Çin.	Çince
Far.	Farsça
Fr.	Fransızca
İng.	İngilizce
Rum.	Rumca
Soğd.	Soğdca

EXTENDED ABSTRACT

To The Qur'an Glossary Translation In Inter-Linear Translation By Rylands and In Kyrgyz And Turkish Translations

The study is based on the Rylands copy, which is accepted among the first underline Quran translations, belongs to a period earlier than Chagatai, and shows Eastern Turkish features. The words and terms in the translations of the Qur'an published in the aforementioned copy, future Turkey Turkish and Kyrgyz Turkish are different. In this regard, the underline translation of the Qur'an (Rylands copy) and the Uyghur Turkish texts are very common words with Kutadgu Bilig and Divanu Lügati't-Türk. Most of these words can also be shared with many Turkish dialects (such as Kipchak, Oghuz). This word has been added to the site comparison in Turkey Turkish. 14th or 15th century on one view, 15th or 15th century on one view, on the view regarding information in the English language in a more comprehensive reading language.

Our work is creative to the work called English First Qur'an Translation (Rylands Copy) Karakhanid Turkish (Introduction-Text-Notes-Index), in which the Rylands copy was created by Aysu Ata and published by TDK. First, the index in question was scanned (between A-K, not including K); Afterwards, the texts read from the internet in these books were purchased) and filled with consumables in Kiriz and Turkey Turkish. Later, the languages of these words were taken. Up until the texts in Turkey, or their trend, emerges as appearing within the corpus.

According to this:

A total of 937 translations of the Qur'an in Karakhanid Turkish

A total of 906 in the Kyrgyz Turkish Quran translation

A total of 917 words were used in the Turkish translation of the Qur'an.

The differences between the numbers stem from the fact that not every word in the Karakhanid Turkish Qur'an translation is given a one-to-one equivalent in the Kyrgyz or Turkey Turkish Qur'an translations. In other words, the translation, which we can call meaning translation, is not a word (motamot, word, word, word) translation.

The origin (language) status of the words in the line that reaches today's Kyrgyz and Turkey Turkish from the Rylands copy has been determined as follows:

The target text, Karakhanid Turkish, in the Qur'an text, the ratio of Turkish words (regardless of any dialect, only Turkish) is around 66% (within the corpus); that is, the translation from Arabic to Turkish is lexically successful. The rate of words of Turkish origin is 65.01% in Kyrgyz Turkish and 55.07% in Turkey Turkish. In other words, when Karakhanid Turkish is taken as a basis (66.06%), Kyrgyz Turkish

expresses a decreasing value (65.01%) in terms of Turkish origin words. But this decrease is very small, in other words, at a rate that can be ignored. The rate of decrease in the corpus of words of Turkish origin is around 10% in Turkey Turkish. At this rate, words that are not translated within the corpus (20) should be taken into account. The increase (rising value) is in favor of words of Arabic origin. However, the rate of Turkishization of Arabic origin words is higher in Turkey Turkish (around 18%).

It should also be noted that these numbers and ratios are based on translated texts. In other words, the translator's preferences are also effective to a certain extent in determining the word preference (the language in which it is quoted). Because if a word has more than one equivalent in that language, the translator can choose Turkish, Arabic or Persian from them. In this respect, in the texts of the Qur'an, which are used to give an idea, next to the words preferred by the translator, while it is possible to be preferred by the translator, the words that are not preferred have been tried to be written in parentheses. For example, forgiveness instead of forgiveness; it could be said to take advantage of rather than to take advantage of. In such cases, as the origin of the word will change, the numbers will also change. Thus, it is tried to be brought to the attention that the statistical data of the language in which the preferred words in translation may change. Finally, the religious words and terms in the corpus we examined were tried to be classified. Names of Allah, conditions of Islam, words and terms related to faith, names of kinship.

This study, which we have done within a limited corpus, shows us the following. In explaining and teaching a newly accepted religion to his own society, the translator used all the possibilities of his mother tongue without any fear and bigotry in the religious language (Arabic). The translator has chosen to translate it into Turkish as much as possible without distinguishing between abstract and concrete words, from the attributes of Allah to other religious and non-religious terms and words. Accordingly, the rate and awareness of the use of Turkish in religious terms and words is not to be underestimated.

There are also determinations about the translation method over the corpus in our study. Such as word-for-word translation, meaning translation, tafsir translation. Among these methods, the word-for-word translation method was preferred the most. This method is suitable for the "inter-linear" translation method.